

חנוכה (4) משמעותו של נר חנוכה

לשון הרמב"ם היא: "מצוות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם לזוהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק" (הל' חנוכה פ"ד ה"יב). חובה עלינו לעיין שוב ושוב, מה שורש דבר לחביבות הגדולה הנ"ל.

ונראה לומר על פי מאמרם "חביבים דברי סופרים יותר מן יינה של תורה" (שהש"ר א, "טובים דודיך מיין"). ולמה זאת? כי ע"י תורה שבע"פ מתגלה שכינה בתוך לבבות חכמי ישראל, כדברי ר' צדוק מלובלין "מה שחדשו סופרים וחכמי ישראל, רק נדמה בעיני האדם שהוא הממציא והמחדש האור ההוא, אבל באמת הוא מצד השי"ת שמאיר בליבו האור ההוא" ("פרי צדיק", א/עג, חנוכה, ד') וזה בא להם "בכל דור ודור, מצד דבקות מחשבתם בו ית' ("רסיסי לילה", דף נו: , קטע נא). ובכן יש בעשרת הדברות תר"ך אותיות. מספר תרי"ג הם נגד מצוות דאורייתא, ועוד שבע שהן מדרבנן (עירוב של שבת, לקרות הלל, לקרות מגילת אסתר, להדליק נרות חנוכה, להדליק נר שבת, נטילת ידים, ולברך ברכות הנהנין, שבח ועל המצוות). שני חגים שניתוספו לנו מדרבנן הרי הם פורים וחנוכה. ומה ההבדל ביניהם? פורים נכלל בכתובים (עיין יומא כט. "סוף כל הנסים שניתנו להכתב"). וחנוכה מסמלת לנו תורה שבע"פ, עד שכל המושג שיש לברך על מצוות דרבנן "אשר קדשנו במצוותיו וצווננו" התברר לנו רק מתוך הסוגיא של חנוכה (שבת כג.). יתרה מזאת, לעומת התפתחות חכמת יון (פילוספיא) בדורות ההם, התרחבה חכמת התלמוד יותר ויותר. כמ"ש ר' צדוק הכהן ("מחשבות חרוץ", פסקא י"ז, דף עב.).

שורש הרעיון הנ"ל נמצא במדרש תנחומא (נח, ג). "שלא תמצא תורה שבע"פ אצל מי שיבקש עונגהעולם תאוה וכבוד וגדולה בעוה"ז, אלא במי שממית עצמו עליה... לפי שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ... שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול, שהיא משולה לחושך, שנאמר 'העם ההולכים בחושך ראו אור גדולי' (ישעיה ט) אלו בעלי תלמוד, שראו אור גדול שהקב"ה מאיר עיניהם באיסור והיתר בטמא וטהור. ולעתיד לבוא 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו'... כפה ה' עליהם (במתן תורה) הר כגיגית כי מה שאמרו 'נעשה ונשמע' היה על תורה שבכתב, שאין בה יגיעה וצער והיא מעט. אבל תורה שבע"פ יש בה דקדוקי מצוות קלות וחמורות, והיא עזה כמוות ואין לומד אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל ליבו ובכל נפשו..."עכ"ל

הרעיון החינוכי שאנו לומדים מן הנ"ל הוא שככל שמתגברת ומתחזקת השלילה, ואנו צריכים לאגור שארית כוחותינו להתגבר עליה, וכן תגדל התוצאה הברוכה. והדבר דומה למעלת בעל תשובה שהיא יותר ממעלת הצדיק, וזו דוקא בגלל המלחמה הקשה בה הוא נתון. על הפסוק שאמר שלמה המלך "אף חכמתי עמדה ליי" (קהלת ב, ט) אמרו חז"ל "תורה שלמדתי באף ("אע"פ כן!") היא שעמדה ליי" (קה"ר שם). כלומר, ההתנגדות לקדושה עוד מוסיפה לנו עוז ותעצומות. כמו שמבארים חז"ל (מגילה יג:): כי המן התלונן על ישראל "שה"י פה"י" (=שבת היום, פסח היום) – אמר ה' "במועדים שלהם אתה מכניס עין רעה? חייך שאני מוסיף להם עוד מועד נוסף; הוא פורים". כך גם כאן, עצם

התחכמותם של היוונים שהרחיבו לימוד מדעי הטבע (עיין רמב"ן על ויקרא טז סוף פסוק ח': "היינו צריכים לחסום פי המתחכמים בטבע, הנמשכים אחרי היווני (אריסטו) שהכחיש כל דבר זולתי המורגש לו, והגיס דעתו לחשוד כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו, איננו אמת"). נשקפה לנו סכנה איומה דוקא מן תרבות יון "דקריבין לאורחא דמהימנותא" (זהר ב/רלז ע"א). ובכן, מסביר מהר"ל שבימי חנוכה, זאת היא עונת השנה שהלילות ארוכות והימים קצרים, כאשר לילה מסמלת אפסיות ושליה ומדת הדין; ויום מורה על שגשוג ומדת החסד. אבל מני חנוכה ואילך, הלילות מתקצרות והימים מתארכים, כי "תורה זו אורה", ל"ו נרות חנוכה מאירים!

רמב"ן (בתחילת פרשת בהעלותך) מביא מדרש חז"ל "למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכת הנשיאים" (בסוף פרשת נשא), וכך כתוב שם (תנחומא ס"ק ה) "אהרן לא הקריב עם הנשיאים והיה אומר, אוי לי שמא בשבילי אינו מקובל שבט לוי. א"ל הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזו אתה מתוקן... הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין. אבל הנרות לעולם, אל מול פני המנורה". ושואל רמב"ן "ודבר ידוע שמאז החורבן, גם הנרות בטלים?! אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת (בכל בית בישראל) אף לאחר החורבן, בגלותנו". ולכאורה הרמב"ן ענה על קושיא נכבדת זו רק בדרך דרוש ומליצה. אלא שדבריו הם האמת לאמיתה למי שמבין כראוי עומק דברי תורה. יש בכל אדם מישראל צד כהונה ע"י תשוקה פנימית לקדושת החיים וללכת בדרכי התורה. אנו "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו) והרי פסוק מפורש "ואתם כהני ה' תיקראו" (ישעיה סא, ו). כלומר תפקידנו באומות היא ללמד להם דעת ה', שזה היה ייעודו של הכהן "ובאת אל הכהנים הלויים... ודרשת והגידו לך את דבר המשפט" (דברים יז, ט). "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב, ז). ממילא מובן שהבית היהודי ג"כ משמש בתור מקדש ה'. ולכן האריז"ל ("שער הכוונות") כתב לנהוג בשבת לסעוד דוקא בשולחן של ד' רגלים כמו במקדש (ולא על שולחן המונח על בסיס עגול יחיד) וכן להניח נרות שבת מצד דרום והשולחן בצפון, כמו במקדש. רעיון זה נתבאר ג"כ ע"י הרש"ר הירש ("במעגלי שנה", א/ריג).

גם עכשיו אנו נאבקים עם חושך רב של התרבות המערבית המעוררת לתענוגות בהמיים. כאז גם עתה, הגוים העמידו ליעד עליצות החיים והנאותיו הגופניות והדמיוניות. (עיין מאמרו של רש"ר הירש "האם היפה הוא הטוב?" – "במעגלי שנה", א/קפו). לעומתם, אנו בני ישראל מתבצרים בערכים של טהרה וצניעות, היסוד הראשי בחיי המשפחה. אויבתנו בזמן הזה היא המתירנות המערבית. "מדינות הים" הוא כינוי למקום שאינם בני תורה (גיטין ב:). ששמותיהם כשמות נכרים (גיטין יא:). אמנם לעומת זאת, רגילים להשיג שם עושר, על כן ישוטטו לשם בני אדם (עירובין נה:). ודאי מצב הדת והחיים המקולקלים שם יזיקו לכל השטים שמה אחרי פרנסתם ועושרם. הצלחתם החומרית באה להם בהפסד הקנין היותר מעולה שבאדם, בהפסד התורה והמוסר האמתי.

לכן בברכת "על הנסים" אנו מודים ומשבחים לה' שמסר "גיבורים ביד חלשים" (=איכות), רבים ביד מעטים (=כמות), טמאים ביד טהורים, רשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך". ושואל הרב מרדכי זק"ש (חתנו של הרב חרל"פ, בספרו "זמנים", עמ' פז) והרי שלושת הביטויים האחרונים

חוזרים על אותו רעיון ממש? אלא מתרץ כי כינוי "טמאים" מוסב על הגוים עצמם (כי אע"פ שגם לישראל יש טומאה, אבל אפשר להיטהר ע"י מקוה או פרה אדומה. משא"כ טומאת חיות טמאות אין לה טהרה). כינוי "רשעים" מוסב על המתיוונים, ההולכים שולל אחרי תרבות הספורט והאתלטיקה (אולימפיאדה), אחרי תיאטרון ואמנות השיר, אחרי ציורים ויופי הפסלות של גוף האדם, אחרי נאומים יפים וביטויים מצלצלים (ריטוריקה). כינוי "זדים" מוסב על הכופרים בתורה שבעלפה, מינים ואפיקורסים, כמבואר ברמב"ם (הל' פרה אדומה פ"א ה"יד) שקורא לכופרים הללו "זדים". הרי שלשה שבחים שונים זה מזה. (הערת הרב חיים פרדס: לכן מתפללים בסוף ברכת המינים "שובר אויבים" – אלו אוה"ע המציקים לנו, יישברו – "ומכניע זדים" – אלו המינים, דדי לנו בהכנעתם לבד. וזה מבוסס על דברי מהר"ל, סוף "באר הגולה").

אנו צריכים לזכור שלמרות ההצלחה הצבאית שנצחו החשמואים את אויביהם המרובים, כאשר חז"ל ענו על שאלת "מאי חנוכה" הם ענו בענין נס של השמן והאור (שבת כא:). כי אין אנו חוגגים נצחון־שרירים של מתי מספר נגד טור מאיים של פילים, כמו שהיה אז באמת פלא גדול להפליא. אלא שהדבר הראשון שעשו החשמונאים היה לחדש את עבודת הקודש של הדלקת המנורה, המסמלת חכמת התורה ("הרוצה שיחכים, ידרים". ב"ב כה:). כן כתב מהר"ל ("חידושי אגדות" א/ד) שתז"ל קבעו זכר הנס דוקא על הנר, כדי שלא יחשבו שנצחו ע"י כוחם וגבורתם, אלא בנס מה'. ואע"פ שטומאה דחוויה בציבור, אבותינו מסרו נפשם כדי לעשות המצוה בטהרה. ולכן ה' הופיע עליהם בנסים עד שהם השיגו שמן טהור. זוהי המצוה היחידה שיש לנו בה מושג של "מהדרין מן המהדרין". ביטוי מופלג של התחייבות עצמית במצוות מדרבנן. תוך החורף האפל הרי אנו זוכים לשני נקודות אור: פורים וחנוכה.

אוצרות התורה / חנוכה (5) ההתמודדות בין ישראל והאומות, הכח העל־טבעי נגד הטבעי

חנוכה (5) ההתמודדות בין ישראל והאומות, הכח העל־טבעי נגד הטבעי

בספר "בני יששכר" (חנוכה, ד/לח) מביא מהחיד"א ("דבש לפי", מערכת ח' קטע ז', ומקורו ב"מעשה חנוכה", המובא ב"אוצר המדרשים" של אייזנשטיין, דף 190) כי היוונים תבעו מישראל ביטול של ג' מצוות: חודש, שבת ומילה. ואומר כי המלה "חשמונאי" הוא נוטריקון: 'חודש, 'שבת 'מילה (ועוד ר"ת) 'נרות 'אלו 'ידליקו. כדרכנו נחקור מה הוא המיוחד בג' גזירות הללו. ודאי שההשגחה העליונה גרמה שאויבינו יתנכלו דוקא לג' מצוות הללו, ואין שום דבר במקרה. ונראה לומר שהמכנה המשותף של ג' מצוות הללו היא שליטת ישראל על מערכת הטבע (1) באדם, (2) זמן, (3) ומקום. היוונים פעלו מתוך דחף תת־הכרתי, בבחינת "איהו לא חזי, מזליה חזי" (מגילה ג.).

מה הוא ענין קידוש החודש ע"י בית דין של ישראל? במסגרת הכלל-עולמית של שמש, ירח וכוכבי-הלכת, אה"ע מכירים במערכת מסודרת וקבועה. שנת החמה קבועה כל כך בדייקנות שאפשר לצפות מראש תנועת כל הגופים השמימיים, לדעת מתי יארע ליקוי חמה או ליקוי ירח, ולמפות מראש מקום כל גוף עליון. ואעפ"כ הקביעות של תחולת כל חודש חדש (הקשורה בהופעת המולד החדש של כדור הירח במקום מסוים, במקום התחלת היקף סיבובו סביב לכדור הארץ) נקבעת ע"י בית דין של ישראל. ירצו, והרי החודש הקודם היה חסר (29 יום) ומקדימים את ראש חודש; ירצו, והחודש הקודם היה מלא (30 יום) ואז תאריך ראש חודש מתאחר ביום אחד. לדבר זה יש תוצאות מעשיות. ראשית, מי שיש לו דין ודברים עם הגוי, בחודש אב ישתמט ממנו בגלל עיתות לרעה, וטוב להזדמן לחודש אדר (תענית כט:). והרי זמן מסוגל זה נקבע ע"פ אותו הרכב של בית דין של מטה! ואפילו יום ראש השנה, בו נידונים כל בריות העולם, נקבע ע"י בית דין שבירושלים, כמבואר בירושלמי (ר"ה א/ג) "... אמרו בית דין 'היום ראש השנה' הקב"ה אומר למלאכי השרת 'העמידו במה, יעמדו סניגורין, יעמדו קטיגורין... נמלכו בית דין לעברה למחר (=לעשות חודש אלול מלא) הקב"ה אומר למלאכי השרת 'העבירו במה, יעברו סניגורין, יעברו קטיגורין, שנמלכו בני לעברה למחר'. וכמובן, השפעה עצומה כזו לקבוע מתי "חלות" של תנועת גלגלי הרקיע נדמה להיות מעל ומעבר לכוחו של בשר ודם, לפי תפישת עולמם של הגוים. לכן הם נלחמו כדי לבטל מישראל קביעות ראשי חודשים.

יתרה מזאת. כידוע אסור לכהן לשאת אשה-גורת שמחמת מעשה-אישות נאבדו בתוליה. אבל כלל בדינו שהצעירה מגיל שלש, בתוליה חוזרים. אבל הנה פלא. אם אירע מה שאירע לילדה גויה כזו שנולדה בחודש ניסן, ולשנה השלישית נמלכו בית הדין לעבר את השנה (ולהוסיף אדר שני), הרי עד לניסן יעברו 37 חודשים, אבל בכל זאת התאריך השנתי של "גיל שלש" טרם הגיע, ויהיה דין שלה עדיין כ"בתולה". "אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי" (תהלים נז, ג). יש כאן שינוי פיזי בגוף הילדה התלוי בחוות דעתם של בית הדין אם יעברו את השנה או לא (ירושלמי, סנהדרין א' סוף ה"ב). על סמך המאמר הנ"ל חידש הש"ך (על שו"ע יו"ד סי' קפט ס"ק יג, "שיפורא גרים") שווסתות החודש של אשה נדה החוזרות בקביעות לתאריך מסוים, יבואו בלי כל קשר לחודש הקודם אם היה מלא או חסר, אלא לפי תאריך החודש. מכאן יש ראייה שכח בית דין יפה לקבוע שינויים גופניים.

כח גדול זה אינו מסור לחכמי תבל שבכל אתר, אלא לבית דין של א"י "כי מציון תצא תורה" (ברכות סג:). וחז"ל היו מוכנים אפילו להתיר איסורים (כמבואר שם בסוגיא), במלחמתם נגד הסבורים שאפשר לקדש חודשים בחו"ל (ע"ע רמב"ם, "ספר המצוות", מצוה קנ"ג). כח זה נמסר לבית דין "אתם אפילו שוגגים, אתם ואפילו מזידים!" (ר"ה כה.). והרי הדבר מפליא כל המתבונן, כי מליוני בני אדם בכל ארצות תבל ינהגו ווסתותיהם ואיסורי חמץ בפסח וכו' לפי הכרעות דעתם של בית דין שבירושלים. הרי כח הטבע מסור בידי ישראל!

כן הנושא השני "שבת" עומד בניגוד לכל חישובי הטבע. מסופר במדרש איכה (ג/יב) שהיוונים לעגו לישראל. "ישוחו בי יושבי שער" (תהלים סט, יג) כי "כל מה שהם יגעים כל ימות השבוע, הם אוכלים בשבת". כלומר, מבחינה כלכלית לא יוכלו להתקיים. ועוד שם "שחקו על משבתיה" (איכ"ר א/ז). טענו על "שבת הארץ" שבגלל שביתת הארץ לשנה שלימה תסבול האומה כולה חרפת רעב, ותסתכן. ואעפ"כ, למדונו רבותינו "ויברך אלהים את יום השביעי" (בראשית ב, ג) "ברכו באור פניו של אדם, ברכו ביציאה, ברכו במטעמים" (מדרש ב"ר יא). כלומר, אנו מאמינים כי "כל הוצאותיו של אדם קצובים לו מראש השנה חוץ משל שבתות ויו"ט ותלמוד תורה. אם פחת, פוחתין לו. ואם הוסיף, מוסיפין לו" (ביצה טז). – כח השבת פועל מחוץ לגדר ה"זמן" של עולם הזה. הוא אינו מן המסלול הטבעי, אלא משפיע עלינו מהמעין העליון. וכן בשנה השביעית לא יעבדו את שדותיהם, והאמינו שאעפ"כ ה' יברך להם את היבול בשפע מבורך. אמר ה': "וצוית את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים" (ויקרא כה, כא). גם נגד מושג על-טבעי זה התקוממו היוונים.

כח סגולי של האדם

גם נגד תפישתנו בענין שלימות גוף האדם, התרעמו הגוים וניסו להפריע בעדנו. הרמב"ם מודה שהניתוח של ברית מילה מזיקה לבריאות הגוף, כלומר מחליש אותו (מו"נ ג/מט). אוה"ע שלא נימולו הינם בכוחנות יתרה (כתובות נא: וע"ע רד"ק על יחזקאל טז, כו). לכן טורנוסרופוס הרשע שאל את רבי עקיבא "שאלה לענין" בהגיון רב "איזה מעשים טובים, של הקב"ה או של בשר ודם" (תנחומא, תזריע, ה) כלומר, כלום יש בידינו לשפר ולתקן ותיקון נוסף על מה שקבע הקב"ה בבריאת התינוק שיחא נולד ערל? ורבי עקיבא ענה לו מה שענה לו (הביא דוגמאות מהחיים הכללים) אבל התשובה הרוחנית הוא לא ענה (בבחינת "אותו דחית בקש", ירושלמי, ברכות טא, וראה רשב"ם על ב"ב קטז. ד"ה לא תהא תורה). התשובה האמתית לשאלתו היא שדוקא בגלל צמצום הכח הגופני (מו"נ ג/מט) נהיה האדם מוכשר יותר להתעלות רוחנית. "לעולם אם אין אדם נימול, אינו יכול ללמוד תורה" (תנחומא, חיי שרה, ז). כי תורה נקראת "תושיה" דוקא בגלל שמתשת כוחו של האדם (סנהדרין כו:). היוונים היו חכמים ברפואות והתקוממו על "מילה" המזיקה לגוף ולפעמים אף מגיעים בגללה לסכנת נפשות.

מהלך שני

ונוכל לבאר שלושת המצוות הללו גם מבחינת קדושת הגוף (מילה); קדושת הנפש (שהאדם שובת מן פעולות גופניות "שבת וינפש" – ע"ע מהר"ל, "נתיבות עולם", עבודה, פ"ג); וקדושת הזמן (חודש). היוונים שהיו חכמים (מהר"ל, "נר מצוה", ייא) ראו יופי העולם בסדריותו, שהעולם מתנהג בסימטריות (=איזון) ויופי. "יפיותו של יפת" עסקה בהערכה של האיזון וההדר – בין בציור ופסלות, בין במוסיקה, בנאומים, וגם בטקטיקה צבאית. טענת ישראל שאפשר לשנות את הסדר ע"י נסים מאולתרים, מתנגדת לתפישתם של חכמי יון (עיינ מהר"ל, הקדמה שניה של "גבורות ה'").

וזהו הנרמז לנו בשמונה נרות של חנוכה. כי "שבע" מורה על הטבע המסודר, אבל "שמונה" מורה על כח על-טבעי. (1) לכן התורה רשומה ב"תמניא אפיי" (תהלים קי"ט, שמונה פסוקים לכל אות, ובכל פסוק איזכור של תורה). (2) ולכן ברית מילה היא דוקא ביום השמיני (כמו שהאריך מהר"ל, "נר מצוה", דף כא). אבל אין לאוה"ע חלק בזה.

(א) עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה (רמב"ם, הל' מלכים /ט) (ב) ואסור למול את הגוי אם הגוי מתכוון לשם מצוה ("אגרות הרמב"ם", מהדורת הרב שילת, דף רי"ד) (ג) ואסור לגלות להם סוד העיבור (של עיבור החודש, רש"י על כתובות קיא.). ברור מכל הנ"ל מה בינינו לבינם, שהם במסגרת הטבע, וישראל נמצאים מעל לטבע. "אשרינו מה טוב חלקנו, ומה נעים גורלנו, ומה יפה ירושתנו".

אוצרות התורה / חנוכה (6) חג שלישי אשר עם ישראל ממתין ליצירתו

חנוכה (6) חג שלישי אשר עם ישראל ממתין ליצירתו

מהר"ל היה לנו למורה גדול. בין היתר, הוא לימד אותנו היסטוריוסופיה, כלומר הכרת "תכנית-על" במערכת תולדות העמים. מושכל-ראשון הוא שאין שום מקריות בחיי עם ישראל, אלא הכל מכוון בהשגחה עליונה. מהר"ל מבאר (בתחילת ספרו "נר מצוה") ששלטונם של בבל, פרס ויון היו מקבילים לכוחות של (1) נפש (2) גוף (3) שכל. שלושת המרכיבים הללו הם עמודי העולם: תורה (=שכל), עבודה (=הקרבת הנפש) וגמ"ח (פעילות גופנית של ההטבה) (ע"ע "נתיבות עולם", נתיב עבודה, סוף פ"א). נוסף על דבריו: שלשת מועדי ישראל שהם מדאורייתא מקבילים לשלשת הענינים: גוף, שכל, נפש. כי בפסח נגאלנו מן שעבוד הגוף במצרים, ונהפכנו לבני חורין. בשבועות קבלנו התורה, וזהו תיקון השכל. ובסוכות זכינו ל"שמחת בחגך" שהוא ענין הנפש, השראת רוח הקודש בשמחת בית השואבה, וכל המשתמע מהשיבה תחת כנפי שכינה בסוכה. כל זה עוד מלפני שהגענו לא"י.

וככה שלושת הכוחות הללו (גוף, שכל, נפש) הם גם בגאולות שהיו לנו בתקופה אחרי גירושנו מא"י. ובכן, (1) בנבוכדנצר גברה השאיפה לשלטון ואימפריה (עיין ירמיה כה, יזכו) וכינויו הוא "מלך מלכים" (יחזקאל כו, ז) וזוהי כח נפשי בלתי מוגבל, להכניע כולם תחת שליטתו. (2) לעומתו, כוחם של אנשי פרס שהם "מסורבלים בשר כדב" (קידושין עב.), עורכים משתאות פאר למשך מאה ושמונים יום (אסתר א, ד) ועוד גוזמות גופניות כאלו. (3) והכח השלישי הוא כח ריבוי חכמת-אנוש, אנשי יון שהחשיכו עיני הבריות באומרים "כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל" (ירושלמי חגיגה ב/ב). ולכן בחזון נשגב שראה דניאל (ז, ו) דימה את בבל לאריה (הנאמר בירמיה ד, ז, "עלה אריה מסובכו" מוסב על בבל); ואת פרס לדב (ראה קידושין עב. "אלו פרסיים") וכח יון לנמר. כי כח

הנמר הוא בעזותו, שטורף אפילו פיל הנראה לכאורה עצום ממנו. כך החוצפא של האפיקורסים המכחישים את מציאות ה' היא ללא נשוא! ולכן בחזון של דניאל נמשל יון לנמר.

יש לשאול: לא נקבע לנו שום חג על ההשתחררות מן צוררנו נבוכדנצר

ע"י מפלתה של תרבות פרס זכינו לחג פורים, וזה בא לסמל גאולת הגוף ("משנה ברורה" סי' תר"ע ס"ק ו'). ע"י מפלתם של המתיוונים זכינו לחג חנוכה, הבא לסמל הצלה מן שמד, שרצו לבטל אותנו מתורה ומצוות ("משנה ברורה" הנ"ל, וכן המנהג לתת בחנוכה תמיכה כספית ללומדי תורה ("חמדת ימים", חנוכה, דף 320, וכן כתב ר"מ זכותא על זהר ג/נג; מובא ב"מקדש מלך"). אבל עדיין חסרה הצלע השלישית במשולש הזה, איה איפה החגיגה למפלתה של מלכות בבל? הבה נתחקה על שרש חידה זו, בעז"ה.

מהר"י עמדין הציע לנו בגאונותו (בספרו "מור וקציעה", סי' תר"ע) ששמתנו ביום ראשון של חנוכה היא שמחה על חנוכת המזבח בימי שביציון (נחמיה). כי מפורש בחגי (ב, י) שביום כ"ד לכסלו ייסדו את בית המקדש. והרי מפורש במנחות (מט.) שאין מחנכים את המנורה כי אם בהדלקת הערב, ולא את המזבח החיצון כי אם בהקרבת תמיד של שחר. ובכן, התחלת העבודה בהדלקת המנורה החלה בהכרח רק בכ"ה בכסלו (שהוא יום ראשון של חנוכה!) מהר"י עמדין אומר שבכך הוא מיישב את קושיתו הידועה של "בית יוסף" (בסי' תר"ע) מדוע אנו חוגגים שמונה ימי חנוכה, ולא רק שבעה, כי הרי ביום הראשון לא אירע בו שום נס, כי מצאו עבורו פך של שמן. אלא לדבריו, שם "חנוכה" מורה על "חנוכת המנורה" בתאריך זה. ("פרי חדש" ענה לשאלת ב"י, שאנו חוגגים יום א' בגלל עצם נצחוננו במלחמה, ועי"ז יכולנו לגשת לעבודתנו במקדש. והוזכר טעם זה שוב ב"חיי אדם", סי' קנד ס"ק ב').

אבל נראה לומר שהחג על חנוכת המזבח לא בא עדיין לידי גלוי, כי עדיין הרבה מבני ישראל אינם מכירים כל-צרכה את החיוניות של הקמת מקדשנו. מה הוא הענין של הקרבת קרבנות בבית מקדשנו? אומר לנו מהר"ל ("גבורות ה'", פ"סט) כי ע"י הפיכת הקרבן לדשן ע"ג המזבח הכירו הנוכחים עד כמה אפסיות היא גשמיות עוה"ז. הרי כל הרכבה של אברי הגוף, סופו פירוד. כל התאים הולכים וכלים. אסור לו לאדם לעשות מן עניני גופו עיקר, היות שהם כחלום יעוף. ממילא, המציאות היחידית הבלעדית והמוחלטת, היא רק מציאותו של הקב"ה. חינוך גדול זה בלט כאשר באנו לבית המקדש. תחושה חיה זו שחזו עיניהם היתה שווה יותר מן אלף דרשות והסברים.

ממילא מובן שישנה התנגשות קשה בין תפישת עולמים זו לתפישת עולמים של נכרים, גויי תבל. הם מתפארים בנכסי דניידי של העולם המוחשי. ולכן הקב"ה רצה בנו "עם לבדד ישכון" שנתרחק מההשפעות הנלוזות של אומות העולם. שלוש דרגות יש בריחוק. (א) "לא תחנם" (דברים ז') אסור למכור להם ולא להשכיר להם בתים ושדות בא"י (רמב"ם, הל' עכו"ם, פ"י ה"ג). (ב) חמור מכך, בירושלים אין לתת לגוי לקבוע לו דירת קבע, אפילו יקים לעצמו בית או אהל (הל' בית הבחירה פ"ז הי"ד, מקורו באבות דר"י ל"ז) כלומר, לא נרשה לו לדור בירושלים כלל אלא יבוא באופן ארעי כדי

להתפלל מול בית המקדש. (ג) אבל למעלה מזה, אין לתת לו שום דריסת רגל במקום המקדש "והזר הקרב יומת" (במדבר א, נא) וכך הענישו פעם בפועל (פסחים ג:).

ומה טעם כל ההרחקות הללו? כי חובת ישראל לדעת כי "גר אנכי בארץ" (תהלים קיט, יט). עוה"ז משמש רק פרוזדור בלבד לפני עיקר הטרקלין (אבות, ד). אוה"ע נבראו רק כדי לשמש מסייעים בידינו "ובאו זרים ורעו צאנכם" (עיין ברכות לה:). אבל לא שהם ישפיעו עלינו מהי תוכן ומחות של חיי עוה"ז! כדי להחדיר בנו מושג זה התפלל משה "ונפלנו אני ועמך" (עיין ברכות ז.). ונצטוינו "ובחוקותיהם לא תלכו" (עיין רמב"ם, הלי עכו"ם פ"יא ה"א) ועי"ז מובנת הערת הגר"א ביו"ד (סוף סי' קע"ח), הערה שהיא מרחיקת לכת מאד.

אוה"ע חשים בחוש תתהכרתי כמה חשוב לנו להקים שוב את המקדש. מובא במדרש (ב"ר ס"ד) שאירע פעם (כשלוש מאות שנה אחרי נס החשמונאים) שאוה"ע הסיחו דעת והשגנו מהם רשות להקים את המקדש, ושוב נתחרטו אוה"ע, והם ציוו שנשנה את מיקומו של המזבח חמש אמות או לצפון או לדרום – והרי מקומו מכוון ביותר, מול שער השמים, ומשם נברא אדם הראשון (רמב"ם, הלי בית הבחירה תחילת פ"ב וע"ע פירוש עמוק ברש"י על דהיי"ב כב, יא "חדר המטות") ומפני זה חשבו היהודים למרוד במלכות אוה"ע. ראה ר' יהושע שלא הגיעה השעה הרצויה לכך ויש להניא אותם מהמרד. אמנם הטעם הגלוי שנתן היה מפני סכנת נפשות. אבל הטעם הפנימי לא נתגלה לנו. כלומר, לכל סיבה יש סיבה לסיבה. מדוע הקב"ה הביא למצב מסוים שיתעורר חשש פקוח נפשות וע"י זה יפקיע מאתנו האפשרות להקים את בית המקדש? ודאי לא היה זה מקרה שהגויים כמעט ונתנו לנו "רשות" מלאה להקים המקדש, כמעט היה בהישג ידינו, "ופתאום" בטלו רשות זאת! משום מה זה אירע כך?

ואפשר להיות שכל עוד יש בישראל התקרבות לתרבות של אוה"ע (כמו שהיתה בתקופה ההיא) עצם הקרב (ר' בניקוד קמץ) על המקדש לא יכריע. נביא כאן דוגמא נוספת לנפילה רוחנית קשה כזו. בתחילה לא היה כל צורך לגזור על איסור "יחוד" עם הגויה. כי כל בר דעת הבין שאין שום בה כח משיכה להכשל בה. אבל מאז תקופת בית שמאי ואילך היה צורך לגזור על איסור זה (עי"ז לו:), כי כמה וכמה יהודים טעו לחשוב שיש איזה שוויון בינינו לבינם. במקום להתבונן על ההבדל התהומי בנפשיותנו מה בינינו לבינם, הביטו כמה על חיצוניות הגוף (ובזה אמנם אנו שווים לגוים). (המע"י בתוספות על כתובות דף ג: ד"ה ולדרוש, מה דעתו של רבנו תם, וכן מה דעת רש"י במסכת נדה דף ל"ד סוף ע"א ד"ה עובדת כוכבים, וכן דעת ראב"ד על הלי טומאת מת פ"ב ה"י, ילמד מה בינינו לבינם). טעות זו של שוויונות לא היתה קיימת בדורות הקודמים לשמאי, ולכן לא היתה כל בעיה בייחוד עם הגויה במקום סתר. ממרומים השקפנו על ההבדל מה בינינו לבינם ולא היה לה כל כח למשיכה מינית. רק אח"כ כאשר אבדנו את הכרתנו העצמית וחשבנו את הגויה לשוה לנו, אזי היה כבר צורך גדול לשמאי לגזור נגד היחוד במקום סתר עם הגויה. ובגלל ליקוינו זה שלא ידענו להבחין, לכן לא היה סיכוי למלחמתנו נגד רומי על הקמת המקדש.

כי כלל ישראל צריך להתעלות לעבודת ה' כך עד שיבינו כולם שאין לנו שום תאוה ליופי של עוה"ז
אלא "רצוננו לראות את מלכנו" (מכילתא, יתרו, יט, ט). כאשר תהיה הכרה ברורה כזאת בלב
היהודים מה הוא תפקידנו עלי אדמות, ממילא נתבע אז המקדש וגם נקבל את המקדש. ואז יהיה לנו
החג השלישי, החג המבטא עצמאות ה"נפש" וגדלות הרוחנית של ישראל. זוהי תשובת ישראל הנגדית
לרוממות־רוחו של נבוכדנצר שהחריב את מקדשנו. זהו החג שאנו עתידים לחדש. "חנוכה" מבטאת
את עצמאות השכל. "פורים" נגד עצמאות הגוף. אבל החג־עתידי יבוא לבטא את עצמאות הנפש. "בני
בכורי ישראל", אנו צריכים להוביל את שאר אחינו אומות העולם כמו שהבכור מוביל את שאר אחיו.
אנו צריכים לפתח שוב את תחושת העליונות הישראלית "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל,
לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום". הגוים אינם קובעים כלל בכל מה שנוגע לעקרונות החיים.
עלינו להתחנך להבין זאת!